

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

SECCIÓ: MERCAT DE L'ART**Reconstrucció del tresor del monestir de Sant Cugat del Vallès**

Anna Vallugera Fuster*

annavallugera@hotmail.com

Resum

El tresor del monestir de Sant Cugat del Vallès no existeix com a tal des de la desamortització de Mendizábal de 1835. Per tal de conèixer l'abast i el valor d'aquest tresor, per fer-nos una idea de la importància del monestir en el seu context, proposem a través d'aquest treball fer-ne una reconstrucció virtual: veurem els camins que les peces han seguit dins el mercat de l'art, la incidència del col·leccionisme en aquests processos de dispersió i compra-venta d'objectes artístics i les desventures de les peces que malauradament han desaparegut o han estat destruïdes.

Paraules clau: tresor, monestir de Sant Cugat del Vallès, mercat de l'art, col·leccionisme, desamortització eclesiàstica.

Resumen**Reconstrucción del tesoro del monasterio de San Cugat del Vallés**

El tesoro del monasterio de Sant Cugat del Vallès no existe como tal desde la desamortización de Mendizábal de 1835. Para poder conocer el alcance y el valor de este tesoro, y para darnos una idea de la importancia del monasterio en su contexto, proponemos a través de este trabajo realizar una reconstrucción virtual: veremos los caminos que las piezas han seguido en el mercado del arte, la incidencia del coleccionismo en estos procesos de dispersión y compra-venta de objetos artísticos y las desventuras de las piezas que desgraciadamente han desaparecido o han sido destruidas.

Palabras clave: tesoro, monasterio de Sant Cugat del Vallès, mercado del arte, coleccionismo, desamortización eclesiástica.

Abstract**Reconstruction of the treasures in the monastery of Sant Cugat del Vallès**

The treasure of the monastery of Sant Cugat del Vallès does not exist as such since the Mendizábal's Desamortización or confiscation of 1835. In order to know the scope and the value of this treasure, giving us an idea of the importance of the monastery in its context, we propose through article to do a virtual reconstruction: we will see the paths that the pieces have followed in the art market, the incidence of art collectors in these processes of dispersion and purchase-sale of artistic objects and the misfortunes of the pieces that unfortunately have disappeared or have been destroyed.

Key words: treasure, monastery of Sant Cugat del Vallès, Art Market, Collecting, Confiscation 1835.

*Volem fer constar el nostre agraïment a la Dra. Francesca Español per exercir de guia indispensable i pels ànims constants durant aquesta recerca. El present treball s'ha dut a terme en el marc del Màster Oficial d'Estudis Avançats en Història de l'Art de la Universitat de Barcelona.

Reconstrucció del tresor del Monestir de Sant Cugat Del Vallès Anna Vallugera Fuster

El Monestir de Sant Cugat del Vallès va ser l'abadia de més importància del comtat de Barcelona. Aquesta rellevància va assolir-se des d'inicis del segle X, quan els dominis patrimonials de la comunitat monàstica comencen a créixer de forma espectacular, i arriben a tenir terres al Bages i al Penedès. Aleshores, els abats del monestir entraren a participar en esdeveniments importants. La repoblació d'algunes zones de la seva propietat els proporcionà una producció agrícola que augmentà de forma ingent les seves rendes.

Aquest destacable creixement econòmic, juntament amb la proximitat de Barcelona que li va atorgar el favor de la cort comtal i episcopal, i la seva posició estratègica per participar en l'expansió territorial del comtat de Barcelona, van conduir el monestir al seu període de màxima esplendor.

El declivi d'aquest apogeu es va iniciar quan a partir de 1385 els abats van començar a ser nomenats pel papa o pels reis i no pas per la comunitat monàstica.¹ A partir d'aquesta manca de control, juntament amb altres factors que afectaren tots els àmbits de la societat medieval, el monestir de Sant Cugat va perdre l'ingent poder que durant gairebé cinc segles va ostentar. Des d'aleshores, només s'han succeït episodis que han anat minant l'esplendor, la reputació i la importància del monestir. Aquest procés s'inicià amb la progressiva castellanització i uniformització al llarg del segle XVI. Posteriorment, durant la guerra de Successió, el monestir va ser ocupat per les tropes de l'arxiduc Carles i va ser malmenat en molts aspectes.

Malgrat tot, els episodis més traumàtics que va patir durant la seva història es produïren a inicis del segle XIX: l'any 1820, l'aprovació de la llei d'extinció dels ordes religiosos va unir-se als constants saqueigs. D'aquesta manera els monjos van haver d'abandonar el monestir fins el 1824, moment en què se'ls va permetre establir-s'hi de nou.

Finalment, l'any 1835, la llei de desamortització impulsada per Mendizábal provocà l'abandonament definitiu del monestir i suposà la pèrdua, dispersió o la confiscació dels seus béns mobles. Ho manifesta el canonge Barraquer amb les paraules "...desde ahora ya el templo de San Cugat del Vallés no será la catedral del Vallés sino una iglesia de tres naves de un pueblo".²

L'objecte principal d'aquest estudi vol fer referència a la plasmació d'aquest poder econòmic, així com d'altres nivells: social, polític... del monestir en béns materials, concebuts principalment per a la litúrgia, conformant el seu patrimoni moble, un dels més importants de Catalunya. A causa dels diversos episodis traumàtics de la història del monestir, els béns mobles que componien el patrimoni d'aquest es van dispersar o perdre, en el pitjor dels casos. Generalment, és l'estat qui es fa càrrec d'aquest tipus de béns, però en aquest cas va succeir tot el contrari. En trobar-se amb greus problemes econòmics va veure's obligat a desfer-se de tot el patrimoni de l'Ésglésia. Poc després d'aquest període convuls, els grans museus van fundar-se i els col·lec-

1. Alguns d'aquests nous abats ni tan sols van visitar mai el monestir.

2. Síntesi de la història del monestir a partir de la que es proposa a AMBRÓS, 1984.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

cionistes més importants i ambiciosos van iniciar les seves col·leccions. Per aquest motiu, molts d'aquests objectes van marxar lluny del seu lloc d'origen, satisfent així els seus compradors. La fragmentació de la capa de l'abat Biure és potser el millor exemple de la dispersió del patrimoni eclesiàstic com a conseqüència del que succeí en aquest període.

L'any 1790, durant el període en el qual Josep Gregori Montero i Alòs va ser abat del monestir, es va encarregar al monjo Benet de Moxó i de Francolí que n'escrigués la història a *Memorias históricas del Real monasterio de Sant Cucufate del Vallés*.³ Aquesta és la primera evidència de l'afany de compilació de la trajectòria i el patrimoni del monestir al llarg dels segles.

A partir d'aleshores, aquest interès va ser quelcom habitual, sortosament. Aquest tipus de cròniques i estudis manifesten la preocupació profunda per la recuperació del passat i la història de Catalunya, que coincidia amb la seva construcció com a nació, un sentiment típicament romàntic que pretenia crear una historiografia per a Catalunya gairebé des de zero. S'hi s'afegeix un altre tipus de documents de caràcter més anecdòtic i il·lustratiu, les cròniques d'excursionistes de finals del segle XIX, molt arrelades al nostre país i que tenien l'art romànic

en gran estima. Uns documents que són un testimoni de primera mà de l'estat del monestir en cada moment.

D'abans de 1835, disposem dels inventaris del tresor del monestir que Barraquer inclou en la seva obra *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*,⁴ dels anys 1805, 1815 i 1833. A més, gaudim del testimoni de Jaime de Villanueva, que visità el monestir durant la redacció de la seva gran obra *Viage literario por las iglesias de España*,⁵ a la qual es dedicà entre 1802 i 1824, publicada el 1851. Així, coneixem de primera mà quins objectes componien el patrimoni del monestir abans del desastre que suposà la llei de desamortització eclesiàstica. De fet, és la font principal en la qual s'han basat els estudis posteriors sobre els béns del monestir.

A partir de 1835, hem de recórrer a visitants del monestir, de manera que podem seguir l'estat del tresor al llarg del temps.

El canonge Barraquer visità el monestir aproximadament el 1893.⁶ Posteriorment tornà per completar la seva obra *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*,⁷ publicada l'any 1906. Amb aquesta obra, l'autor pretén donar a conèixer les riqueses de les que gaudien abans de 1835 els monestirs més importants de

3. DE MOXÓ, 1790.

4. BARRAQUER, 1906.

5. VILLANUEVA, 1851.

6. El 1893 és l'any en què es realitzaren les fotografies que s'adjunten a BARRAQUER, 1906.

7. BARRAQUER, 1915.

Reconstrucció del tresor del Monestir de Sant Cugat Del Vallès Anna Vallugera Fuster

Catalunya. Per fer-ho, recull testimonis d'aquells que havien vist el tresor del monestir abans de la desamortització i sàbien què en quedava en aquell moment, destacant-ne allò que s'havia perdut o robat. L'any 1915, publicà una segona obra amb la idea de tancar alguns assumptes ja plantejats, per aportar més dades a allò ja explicat.

També és fonamental per aquest estudi el treball de l'any 1912 de mossèn Gudiol i Cunill, publicat a la revista *Museum*.⁸ Es tracta d'una petita monografia sobre l'estat del monestir en aquell moment, que se centra en aspectes diversos, per exemple la pèrdua de molts objectes de valor durant aquests episodis tràgics.

Posteriorment, l'any 1931, apareixerà la primera monografia sobre el monestir, de Peray i March, que aprofundirà sobre qüestions poc estudiades sobre el destí de moltes peces del tresor, després de la gran donació al Museu Diocesà de Barcelona l'any 1916, abans de la Guerra Civil Espanyola.

A l'últim, Ainaud i Verrié aportaran l'any 1941 a *Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona*⁹ noves dades, algunes de gran importància sobre el retaule de Sant Cugat i la seva autoria, gràcies a uns documents que s'havien trobat recentment.

Aquest estudi¹⁰ intenta crear un museu virtual amb les peces que van pertànyer a aquest conjunt. Unes obres que van ser realitzades durant aquest període d'esplendor, de manera que en resulti una reconstrucció aproximada del tresor que va existir al monestir a inicis del segle XVI i fins a la desamortització. Per assolir aquesta fita seguirem les desventures d'aquests objectes des de la sortida del seu indret original, el monestir, fins a la seva localització actual, i destacarem totes aquelles peces que s'han anat perdent en aquest recorregut.

L'objectiu principal és fer un seguiment dels objectes de més valor artístic, ja que són els que més curosament s'han conservat i els més documentats per l'impacte que van produir en els testimonis amb què comptem. Per tant, parlem d'un plantejament arriscat per tal de reconstruir el tresor del monestir, però alhora engrescador.

Dins el conjunt de béns que conformaven el tresor, començarem fent un repàs de la pintura a manera d'inventari. Posteriorment continuarem amb l'escultura. Aquesta classificació es veurà interrompuda en ocasions per facilitar la comprensió de la composició dels diferents altars. Seguirem amb l'orfebreria, apartat en el qual els reliquiàries són les peces principals. La presentació finalitzarà amb les peces d'indumen-

8. GUDIOL, 1912, p. 463-466.

9. AINAUD i VERRIÉ, 1941.

10. Estudi iniciat a l'octubre de 2007, en el marc del Màster Oficial d'Estudis Avançats en Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. Posteriorment s'hi han incorporat dades i s'han actualitzat les informacions que es presentaven.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

tària, de difícil catalogació, que en el cas d'aquest tresor tenen una peculiar història i per tant caldrà donar-hi un tractament diferent i especial.

MOBILIARI LITÚRGIC

Pintura

Altar de Santa Maria. Tot i que a l'església del monestir ja existia un altar dedicat a Santa Maria des de finals del segle X, probablement consagrat el 1099, l'altar al qual pertanyien les peces que avui es conserven corresponen al consagrat el 29 de gener de 1274 pel bisbe de Barcelona Arnau de Gurb, segons afirma Auladell.¹¹ Aquest nou altar estaria compost pel frontal de Santa Maria, la Mare de Déu del monestir i el Missal de Sant Cugat.

En la consagració de l'any 1274, es deuria reemplaçar l'altar antic per un de nou, que segons mossèn Gudiol estaria format per un frontal d'altar de la segona meitat del segle XIII, el frontal de Santa Maria. Probablement se situaria en un dels absis ja que les seves mides hi encaixen.¹²

Aquest frontal de Santa Maria és una talla de fusta policromada (109 x ? x 11 cm) datada cap a l'any 1275 per Ainaud de Lasarte,¹³ per això deduïm que és possible que la con-

sagració de l'altar de 1274 es produís amb motiu de les noves peces.

El frontal és descrit per primera vegada per Pau Piferrer,¹⁴ que visità el monestir poc abans de 1839. Explica que l'havia vist sota el retaule de Tots Sants, però no indica en quina part de l'església. El següent testimoni prové de la fotografia que l'any 1893¹⁵ realitzà Barraquer i de l'escrit en el qual assegura que aleshores la peça encara es trobava al mateix lloc, probablement en un altar als peus de l'església, acompanyant el retaule de Tots Sants. Al voltant de 1900, possiblement el 1901 com assenyalen Cook i Gudiol Ricart, el frontal va entrar al mercat d'antiquaris de Barcelona, tal com ja afirmava Gudiol.¹⁶ Aquest fet s'hauria produït abans de 1906, ja que Barraquer en la visita que realitzà aquell any, el trobà a faltar i explicà que en el seu lloc hi havia un frontal modern.¹⁷ D'altra banda, Auladell informava que als voltants de 1910 l'obra va aparèixer a Londres i després viatjà a París, com ja anunciava Gudiol, però aquest darrer datava el fet el 1912, moment en què va escriure l'article, fet que posa en evidència que l'acabava de veure a la casa rectoral i poc després ja no hi era. També afegia que el frontal s'havia venut a un antiquari i sospitava que aviat hauria creuat la frontera, possiblement cap a Londres. Preocupat pel destí de la peça, demanà a un

11. AULADELL, 1990, p.9.

12. GUDIOL, 1912, p. 459.

13. *Catalunya Romànica*, vol. XVIII, 1984-1998, p. 183.

14. PIFERRER, 1839.

15. BARRAQUER, 1915, p. 129.

16. GUDIOL, 1912, p. 459.

17. BARRAQUER, 1906, p.106

Reconstrucció del tresor del Monestir de Sant Cugat Del Vallès

Anna Vallugera Fuster

amic que ho comprovés, però el seu seguiment no va tenir èxit.¹⁸

No es té cap més notícia del frontal fins que l'any 1958, quan va sortir al mercat a Torí, va ser comprat per un antiquari de la ciutat, Pietro Accorsi, i entregat al Museo Civico d'Arte Antica de Torino. Actualment es troba encara en aquest museu, concretament al Palazzo Madama,¹⁹ però ignorem si s'exhibeix en alguna sala. Se n'ha fet una còpia per mostrar-la dins l'església del monestir, concretament a la capella que hi ha a la dreta de l'altar major.

L'altra gran peça que formava part d'aquest altar és la Mare de Déu del monestir. Es tracta d'una imatge-reliquiari de talla de fusta policromada (92 x 41 x 28 cm). Està mutilada: li falten els dos avantbraços i el nen. A més, té un buit rectangular darrere el cap, tancat amb una tapa de fusta clavada amb claus de forja. En aquest espai s'hi col·locà un paquet amb dotze relíquies en saquets i deu petits pergamins en llatí que expliquen que van ser-hi dipositats el 14 d'agost de 1218.

D'aquesta Mare de Déu no en tenim més notícies fins que Gudiol recull en els seus escrits que cap el 1910 i 1911 es comentava al municipi que la imatge estava amagada en una masia als afores de Sant Cugat.²⁰ D'altra banda, una fotografia de la

Verge de l'any 1910 procedent de l'arxiu Mas i una altra feta pel doctor Parés el 1911 testimonien que la peça es trobava al museu parroquial de Sant Cugat.²¹ Aquest espai va ser creat per mossèn Andreu Domènec al primer pis de la casa rectoral amb els béns del monestir. L'any 1912, Gudiol afirmava que encara havia vist la Mare de Déu al monestir. Hem de tenir en compte que l'any 1916 es va fer una gran donació d'aproximadament cent peces al Museu Diocesà de Barcelona, que s'inaugurà aleshores. D'aquesta manera, la sortida del monestir de la Verge s'hauria produït entre 1912 i 1916. Durant aquests anys es realitzà una subhasta pública al mercat d'antiquaris de Barcelona, on van concórrer els dos amics íntims Gudiol i Soler i Palet, conservador del Museu de Vic. Es disputaren la peça, que finalment va ser comprada per Soler i Palet, i va passar a formar part de la seva col·lecció privada. A la mort de Soler, l'any 1921, fou llegada dins la col·lecció a la seva ciutat natal, Terrassa.²² Per aquest motiu, es creà el Museu Soler i Palet, que poc després s'instal·larà al castell cartoixa de Vallparadís del mateix municipi i el 1959 es crearà el Museu Municipal d'Art Castell Cartoixa de Vallparadís, on la peça continua actualment exposada.

La tercera peça que formava part d'aquest altar és el *Missal de Sant*

18. GUDIOL, 1912, p. 459.

19. *Catalunya romànica*, vol. XVIII, p. 183.

20. Les dotze relíquies pertanyen als sants més importants venerats al monestir.

21. GUDIOL, 1929.

22. AULADELL, 1990, p. 7, 10.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

Cugat. Només sabem que apareix a l'inventari de 1805 de Barraquer.²³ No es comenta més la seva existència però sabem que va desaparèixer del monestir en el moment de l'exclaustració. Actualment es troba a la biblioteca del British Museum. No ens ocuparem del missal en profunditat, perquè ja pertany a un àmbit diferent, l'escriptori.

Com explica Auladell, l'antic altar romànic de Santa Maria hauria estat substituït en època renaixentista per un nou altar i retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser, aproximadament a finals del segle XVI i inicis del XVII. Per aquest motiu, la transformació de l'altar deuria afectar tots els seus elements, per tal d'adaptar-los al nou estil o per ser traslladats a altres ubicacions dins l'església. L'estàtua de la Mare de Déu deuria estar ornamentada amb vestits positissos i el frontal deuria anar destinat a l'altar de la Verge de Tots Sants, per formar conjunt amb aquest retaule.²⁴ Aquesta situació ja l'hem vist descrita en les visites de Barraquer i Gudiol. El nou altar, compost pel frontal romànic de Santa Maria i el retaule de Tots Sants, es trobava als peus de l'església, a la cara interior de la façana, fins que es va vendre el frontal, abans de 1906.

El retaule de Tots Sants és obra de Pere Serra. Va ser encarregat durant el període de l'abat Moncorb (1411-1415), que apareix retratat en una

de les pintures.²⁶ S'ha conservat sempre complet i mesura 3,62 x 2,05 metres. Està dedicat a la Mare de Déu, Reina de Tots els Sants. La situació original del retaule podríem establir-la probablement a l'altar de la capella de l'extrem romànic de la quarta nau del temple, on avui trobem la sagristia. Tot i això, l'altar que ocupava va ser modificat a finals del segle XVI, com ja hem explicat, afegint-hi el frontal romànic de la Mare de Déu i situant-lo als peus de l'església. El retaule no va patir danys durant l'exclaustració, ja que es va guardar a la sala capitular. Va continuar a l'església fins que poc abans de 1912 es traslladà a la sagristia, per protegir-lo de la humitat, tal com testimonia Gudiol.²⁷ Posteriorment, l'any 1916 va ser donat al Museu Diocesà de Barcelona, perquè es fés càrrec de la seva conservació, juntament amb un centenar de peces més procedents del monestir.²⁸ Allà va romandre fins el 1980, malgrat els saqueigs de 1936, quan es va retornar al monestir i es col·locà de nou als peus de l'església. Avui el trobem a la capella situada a l'esquerra de l'altar major, a tocar de la sagristia, on se suposa que s'emplaçava originalment.

Retaule Major. La peça més important, pel que fa al mobiliari litúrgic del monestir, és el *Retaule de l'altar major de Sant Cugat*. En ell s'hi representen escenes de la vida de

23. AULADELL, 1990, p. 5.

24. BARRAQUER, 1906, veure annex.

25. AULADELL, 1990, p. 13.

26. PERAY, 1931, p. 63.

27. GUDIOL, 1912, p. 447.

Sant Cugat i el seu martiri a la que avui és la plaça del monestir, juntament amb imatges o martiris d'alguns dels seus seguidors. D'aquest retaule només se n'ha conservat la taula central, corresponent a la degollació del Sant titular, i una imatge d'un *miles christianus*, que tot i que s'ha identificat generalment amb Sant Jordi, és difícil reconèixer-lo perquè no mostra cap dels atributs específics del patró de Catalunya, tal com explica Cornudella.²⁹ Per aquest motiu, podria ser més probable que es tractés de Sant Cándid ja que, a més de ser també un sant guerrer que lluità amb Sant Maurici a les tebanes, es donava culte a les seves relíquies al monestir des del segle XIII, quan s'hi va descobrir la seva sepultura. Totes dues taules són obra d'Aine Bru, mestre procedent de Colònia que pintà el retaule a inicis del segle XVI, i l'acabà aproximadament el 1507.³⁰ Antigament s'atribuïren a un pintor anomenat Maestro Alfonso, perquè Villanueva trobà uns documents de contracte de 1473 amb el seu nom.³¹ No va ser fins el 1941 que es va poder estudiar aquesta qüestió a fons, gràcies a l'aparició de nous documents procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i corresponents als pagaments que s'anaven fent al pintor del retaule, del qual vam poder conèixer el nom vertader, Aine Bru, i la cronologia exacta en la qual treballà en el retaule.³²

28. PERAY, 1931, p. 63.

29. CORNUDELLA, 1998, p.47.

30. AINAUD i VERRIÉ, 1941.

31. VILLANUEVA, 1851, p.23.

32. AINAUD i VERRIÉ, 1941.

33. AINAUD i VERRIÉ, 1941, p. 41.

34. GUDIOL, 1912, p. 442.

35. AINAUD i VERRIÉ, 1941, p.38.

La taula del sant guerrer va ser pintada entre 1502 i 1507 i cal identificar-la amb la porta esquerra del retaule major per la posició del sant i per l'orifici corresponent al pany que encara es pot veure, com ja provaren Ainaud i Verrié.³³ La taula va pertànyer a la col·lecció Muntadas, però no sabem quan va passar a formar-ne part. Tot i això, segurament els propietaris tenien consciència de la seva procedència, ja que Gudiol³⁴ ja ho assenyalava i Ainaud i Verrié ho ratificaren a través de Mr. Post.³⁵ L'any 1956, la taula va ser adquirida pel fons dels museus municipals de Barcelona i avui s'exposa al MNAC (Museu Nacional d'Art de Catalunya). Malgrat la seva evident qualitat, es troba malmesa per haver estat repintada en diverses ocasions.

Jaime Villanueva visità el monestir en algun moment entre 1802 i 1824. Podem manifestar que es tracta del primer testimoni del qual disposem. La seva visita adquireix importància perquè es realitzà uns anys abans dels dos episodis més traumàtics pel monestir: la desaparició dels ordes monàstics el 1820 i la desamortització eclesiàstica de 1835. La taula central, la degollació de Sant Cugat, va ser amagada a l'ermita de Sant Adjutori, probablement durant l'exclaustració. L'any 1859, José Vallet va procurar salvar-la i la traslladà

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

dalt d'un ase des d'aquesta ermita que amenaçava ruïna, fins a la casa rectoral, tal com recull Barraquer.³⁶ Allà va romandre fins que, poc abans de 1907, es considerà que el temple necessitava ser restaurat de forma urgent, possiblement per l'enfonsament del cimbori. En aquest sentit, un document del 24 de juliol de 1907 va fer constar que s'havia produït a la seu del bisbat una reunió³⁷ entre la Junta para la restauración del Templo de San Cugat del Vallés³⁸ i la Junta de Museos de Barcelona.³⁹ El document anomenà erròniament la taula com de Sant Medir del Maestro Alfonso. En aquesta reunió es decidí vendre-la a la Junta de Museos per tal de poder pagar la restauració del temple. La taula va ser traslladada en cotxe del monestir a Barcelona pel pintor Ramon Casas, que s'oferí a fer-ho ja que era dels pocs afortunats que aleshores disposaven d'un automòbil, que va contribuir a que l'obra no patís en excés pel trasllat. La taula s'exposà al Museu Arqueològic de Barcelona fins el 1934, quan passà a formar part del nou Museu d'Art de Catalunya, MNAC des de 1990, on la trobem actualment.

El retaule es va completar l'any 1510 amb dues talles de l'escultor Gilart Spirich, també alemany i resident a Barcelona, que representaven Sant

Pere i Sant Cugat. Les talles estaven col·locades al carril central del retaule, en dues fornícules, a dalt i baix respectivament, segons Ainaud i Verrié.⁴⁰ Les dues escultures del retaule s'han perdut i avui només conservem el motlle de la corresponent al sant patró. Recordem que Villanueva ja havia vist el retaule buit i sense pintures, de manera que les taules que representaven la història del sant màrtir, s'havien guardat a l'arxiu durant l'abaciat de Montero a finals del segle XVIII, quan van ser substituïdes per tapissos. Villanueva només comenta que la talla de Sant Cugat ocupava el nínxol central del retaule i era l'única que en quedava de l'original.⁴¹ Les darreres taules que romanien probablement es van perdre durant la destrucció de l'estructura d'aquest retaule robades, cremades... durant el saqueig de 1936.⁴²

Escultura

No tenim cap notícia d'un Crist en majestat procedent del monestir de Sant Cugat en cap dels inventaris i fonts consultades. Tot i això, al MNAC se'n guardava un sense exposar amb el número d'inventari 9.981, procedent del Museu Provincial d'Antiguitats, talla policromada del segle XIII, que es creia

36. BARRAQUER, 1915, p.123.

37. AMBRÓS, 1984.

38. La Junta para la Restauración del Templo de San Cugat del Vallés va tenir com a representants a Barraquer i Roviralta en qualitat de president i Peray i March de secretari.

39. La Junta de Museos de Barcelona estava representada per Prat de la Riba, Puig i Alfonso i Puig i Cadafalch.

40. AINAUD i VERRIÉ, 1941, p. 35.

41. VILLANUEVA, 1851, p. 23.

42. AINAUD i VERRIÉ, 1941, p. 41.

Reconstrucció del tresor del Monestir de Sant Cugat Del Vallès Anna Vallugera Fuster

que procedia del nostre monestir.⁴³ Després d'alguns estudis i una petita restauració ha estat retornat al monestir, a l'església del qual l'hem pogut veure.

La Mare de Déu de Sant Vicenç del Bosc és una talla de fusta policromada (80 x 29 x 21 cm) de finals del segle XIII o inicis del XIV, provinent de l'antiga església parroquial de Sant Vicenç del Bosc o de Vallarec, al terme municipal de Sant Cugat del Vallès. La primera notícia que se'n té correspon a l'any 1919, quan el Centre Excursionista del Vallès trobà uns goigs dedicats a aquesta Verge. Aleshores es va decidir buscar la imatge, en aquells moments desapareguda. Aviat la trobaren en l'esmentada església. L'any 1939 es portà a l'ermita de Sant Adjutori i un any després es diposità la talla definitivament al monestir. Sabem que va ser restaurada després de la Guerra Civil i val a dir que va ser una restauració amb pocs mitjans i de dubtosa qualitat. Per això, la talla té avui aquest aspecte i els colors no són exactament els que li correspondrien. L'hem pogut veure a l'església del monestir.⁴⁴

La Mare de Déu de Sant Medir prové de l'ermita d'aquesta advocació, al terme de Sant Cugat del Vallès, sota la jurisdicció del monestir. Es tracta d'una escultura d'alabastre policromada (81 x 32 x 19 cm) feta a

Catalunya i datada a mitjan segle XIV. Segueix els prototipus més comuns de l'iconografia mariana a partir del gòtic: la Verge dempeus amb el Nen recolzat al braç esquerre.⁴⁵ Es desconeix el lloc originari d'aquesta peça, però se sap que des de 1604 ocupava la fornícula central del retaule barroc de l'església de Sant Medir. L'any 1909 es trobava al Museu Parroquial de Sant Cugat,⁴⁶ on Gudiol la va veure el 1912.⁴⁷ D'acord amb els testimonis gràfics, l'obra figurava al Museu Diocesà de Barcelona en el moment que aquest fou inaugurat, el 22 d'octubre de 1916, amb el número d'inventari 284, com indica Rosa M. Manote⁴⁸ en un estudi sobre la peça amb motiu de l'exposició *Thesaurus*. La peça va participar en aquesta exposició l'any 1986 amb el número 114. Avui dia es troba encara al Museu Diocesà de Barcelona.

Mobiliari

El cor de l'església del monestir és una obra de fusta tallada que va ser construït durant el segle XV, i va substituir-ne un de més antic. Gran part de les autoritats a les quals hem acudit ni tan sols l'esmenten en les seves descripcions. D'altres, en canvi, en destaquen el treball de les agulles dels seients corresponents a l'abat i al prior. Sabem que el 19 d'octubre de 1911 aquest cor es va

43. *Catalunya Romànica*, vol. XVIII. p. 186.

44. *Catalunya Romànica*, vol. XVIII.

45. CRISPÍ, 1995, p.75-79.

46. CRISPÍ, 1995, p.76.

47. GUDIOL, 1912, p. 463, 466-467.

48. *THESAURUS*, 1986, núm. 114, p. 180-181.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

vendre, i precisament en aquesta data es va procedir al seu desmuntatge. Barraquer donà informació confusa, ja que indicà que el 27 de febrer de 1918 l'abadessa de Santa Maria de Valldonzella, Doña Esperanza Roca y Roca, demanà el cadiratge del cor pel seu monestir. Afirmà també que no sabia si el bisbe de Barcelona li concediria aquesta petició, tot i que suposa una resposta afirmativa.⁴⁹ Probablement es tracta d'una errada d'impremta, ja que es proposa una data posterior a la publicació de l'obra, 1918, i en realitat es refereix a 1911. A finals d'aquest mateix any s'instal·là al monestir de Santa Maria de Valldonzella, on es troba encara avui.

ORFEBRERIA

Relíquies

Tot i que l'urna on van ser dipositades les relíquies del sant titular ha estat molt malmesa a causa de les constants manipulacions, continua tenint un gran valor. Es tracta d'una peça barcelonina d'orfebreria que va ser encarregada per Arnau de Camprodon i Joan de Gènova el 1312.⁵⁰ Està feta d'argent (61 x 21 x 63 cm) parcialment sobredaurat, repussat i cisellat, i anteriorment havia estat decorada amb aplica-

cions esmaltades que van ser-li arrencades en fer-li un motlle. Va ser desmuntada al segle XVI i se li afegiren motllures i peus al segle XVII. Coneixem la seva existència des de l'inventari realitzat l'any 1805.⁵¹ Villanueva ja en donà fe en veure-la a la sagristia juntament amb les de sant Medir, sant Sever, sant Càndid, santes Juliana i Semproniana i santa Fe.⁵² Sabem que l'any 1815 es reformà la caixa i les relíquies es traslladaren de nou al seu receptacle. L'any 1835, l'urna va ser traslladada a la parròquia de Sant Cugat del Rec, a Barcelona, per por dels saqueigs durant l'exclaustració i, després d'un temps a l'oficina de desamortització, arribà al seu destí. L'urna va ser col·locada al retaule major de l'església, tot i que en ocasions es guardava a la casa rectoral de la parròquia.⁵³ Segons Fèlix Duran, l'urna va viatjar a Madrid l'any 1892 per participar en la mostra "Exposición Histórica Europea".⁵⁴ Va ser aleshores quan va perdre les aplicacions d'esmalt que l'arqueta portava.⁵⁵ L'any 1893 fou fotografjada per Barraquer, durant la seva investigació sobre el monestir de Sant Cugat.⁵⁶ Posteriorment, l'any 1909, l'església va ser cremada durant la Setmana Tràgica. L'urna va ser l'únic objecte que es va poder salvar, segurament perquè en aquell moment es trobava a la casa rectoral. Més tard, l'any 1916 va ser dona-

49. BARRAQUER, 1915, vol. III, p. 722-723.

50. ESPAÑOL, 2002.

51. BARRAQUER, 1906.

52. VILLANUEVA, 1851, p.24.

53. BARRAQUER, 1915, p. 119-124.

54. No ens consta el catàleg.

55. DALMASES, 1993, p.326-328.

56. BARRAQUER, 1915, vol. III, p.120.

Reconstrucció del tresor del Monestir de Sant Cugat Del Vallès Anna Vallugera Fuster

da al Museu Diocesà de Barcelona, coincidint amb la seva inauguració, juntament amb un centenar més de peces procedents del monestir,⁵⁷ entregades per mossèn Sacasas, ecònom de la parròquia de Sant Pere Octavià en aquell moment. Des d'aleshores l'arqueta s'exposa en aquest museu amb el número d'inventari 679, i només s'ha prestat en dues ocasions: l'any 1968 per l'exposició "L'Europe gothique, XIIè-XIVè siècles"⁵⁸ amb el número 456, realitzada a París; i també a la mostra "Millenium", a Barcelona, l'any 1989 amb el número 222.⁵⁹

També es trobaven en el monestir relíquies d'altres sants, als quals se'ls donava un culte important. Entre elles, l'*Urna de Sant Medir* que apareix en els inventaris de 1805 i 1833. Es guardava a la sagristia amb les altres arquetes reliquiàries. Tot i que no existeixen fotografies ni gravats, se la suposa d'igual magnificència que la resta, per la rellevància del culte al sant dins el monestir. Perdem el rastre d'aquesta arqueta durant l'exclaustració, l'any 1835. Barraquer recollí testimonis que asseguraven que només la caixa havia estat robada, i que havien deixat el contingut al paviment de l'església.⁶⁰

Una altra d'aquestes arquetes és la de Sant Sever, bisbe de Barcelona. Consta a l'inventari de 1805 i està documentat el seu trasllat a la parròquia de Sant Cugat del Rec, a Barcelona, juntament amb l'urna del sant titular, el 1835. Es col·locà amb la resta de relíquies al retaule major. Es conserva una fotografia de 1908 feta també per Barraquer en aquest nou indret.⁶¹ Si la peça no va ser robada durant el saqueig de les esglésies durant la Setmana Tràgica, suposem que es va perdre en l'incendi de la parròquia d'aquell mateix any. Peray y March assegurà el 1931 que l'arqueta amb les restes de sant Sever es trobaven encara a la catedral de Barcelona, però probablement la confongué amb unes altres relíquies de sant Sever que es dipositaren a la seu, ja a finals del segle XIV.

La *Caixa de Sant Càndid* és una arqueta de fusta (76 x 122 x 45 cm) amb baixos relleus daurats d'estil gòtic feta vers 1292, té una inscripció. Apareix, també com les anteriors, en els inventaris de 1805 i 1833 i en tenim fotografies de 1893.⁶² L'any 1906, Barraquer encara la va veure a la sagristia. Sabem que l'any 1931 va ser donada al Museu Arqueològic Provincial i avui es troba al MNAC (número d'inven-

57. Inventari a l'Arxiu Parroquial de Sant Cugat, segons informació de Domènec Miquel. Durant la Guerra Civil algunes d'aquestes peces van ser cremades en l'assalt al Museu. Més tard, alguns objectes desapareguts (suposadament cremats) van aparèixer en altres museus i col·leccions privades.

58. No hem pogut localitzar el catàleg d'aquesta exposició. Ens indica la participació de la peça en aquesta exposició DALMASES, 1993, p.326-328.

59. DALMASES, 1993, p.326-328.

60. BARRAQUER, 1915, vol. III, p. 119-124.

61. BARRAQUER, 1915, vol. III, p.121.

62. BARRAQUER, 1915, vol. III (làmina).

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

tari MNAC/MAC 39044), segons recull Peray, on encara l'hem pogut veure exposada a les renovades sales d'art gòtic del museu.⁶³

Per acabar, les dues caixes de santa Juliana i santa Semproniana, màrtirs per haver seguit sant Cugat, apareixen als inventaris de 1805 i 1833 de Barraquer.⁶⁴ Villanueva⁶⁵ les situa també a la sagristia. L'any 1906, Barraquer recollí testimonis que ho corroboraren. Les relíquies van sortir del monestir amb l'exclaustració de 1835 i es van dur a Mataró,⁶⁶ municipi d'on les santes són patrones des de 1852, d'ençà de la seva arribada a la ciutat. Les dues arquetes se situen, a dia d'avui, a l'altar major de l'església de Santa Maria.

També pertanyia al monestir de Sant Cugat una creu reliquiari del fust de la Vera Creu. Es tracta d'una peça d'orfebreria d'argent sobredaurat cisellat i retallat amb aplicació d'esmalts transparents (57 x 25,5 cm). És una peça d'obra barcelonina, feta per Bernat Llopart entre 1416 i 1419. Va ser encarregada per l'abat Estruch, hi podem observar el seu emblema: l'estruc. Sabem per Peray⁶⁷ que l'abat Estruch va assistir al concili de Basilea. En tornar, va regalar al monestir un tros de fust de la Vera Creu, fent-la muntar.⁶⁸ Apareix als inventaris de 1805 i 1833

de Barraquer el 1906. La creu reliquiari va romandre al monestir fins que va ser enviada al convent de Nostra Senyora de l'Ensenyança. De Dalmases, a més, fa constar que no s'ha localitzat la peça ni tan sols en el l'esmentat convent i n'adjunta una fotografia procedent de l'arxiu Mas. Des d'aleshores, la creu no apareix més en la bibliografia i gairebé es dóna per perduda. Malgrat això, durant la investigació al monestir hem trobat una fotografia en un llibret de Pere Vivó i Gili,⁶⁹ exrector, on es pot veure la celebració del retorn de la creu al monestir i se'ns explica que l'any 1996 la parròquia la recuperà. També repassa breument que va desaparèixer en l'assalt de 1835 i que les religioses de la Companyia de Santa Maria, que des d'anys enrere n'eren les posseïdores,⁷⁰ la retornaren l'any 1996. Sabem que s'exposà en les instal·lacions del nou Museu Monestir de Sant Cugat per a la seva inauguració, l'any 2003. Testimoniem des d'aquí l'autenticitat de la peça que actualment es guarda a la rectoria.

L'Encolpium de Sant Cugat és un petit reliquiari de bronze en forma de creu per penjar al pit (9,3 cm de llarg, tancat), aproximadament del segle X, segons la datació que en fa Manuel Trens, que també afirma i recull Bastardes.⁷¹ No sabem on es

63. Renovació de les sales d'art gòtic del MNAC, inaugurades el maig de 2010.

64. BARRAQUER, 1906.

65. VILLANUEVA, 1851, p.24.

66. BARRAQUER, 1915, vol. III, p. 119-124.

67. PERAY, 1931, p. 63.

68. DALMASES, 1993, p.253-254.

69. VIVÓ, 2006.

70. Se n'ignoren els camins pels quals la creu reliquiari arribà a mans d'aquestes religioses.

71. BASTARDES, 1984, p. 19.

conservava perquè no apareix en els inventaris, ja que probablement com que és un objecte tan petit es deuria trobar entre les pertinences de l'abat i no s'ensenyava als visitants, tal com es feia amb la resta del tresor. També pot ser perquè en algun període a certs objectes no se'ls donava el mateix valor que avui. Gudiol només comentà que podria pertànyer a l'abat Biure⁷² i n'inclogué una fotografia.⁷³ L'any 1916 l'encolpium va ingressar al Museu Diocesà de Barcelona amb el número d'inventari 405. Sabem que va ser allà fins el 1936. Posteriorment a aquesta data tenim informacions contradictòries que no hem pogut comprovar: en algunes fonts se'ns indica que avui encara continua en aquest museu,⁷⁴ però en d'altres se situa la peça a la parròquia de Sant Pere de Sant Cugat del Vallès,⁷⁵ l'església parroquial del monestir avui. L'actual rector, mossèn Blai Blanquer, ens comenta que es troba en el seu poder, però dubta de la seva autenticitat, a causa del seu estat de conservació i dels camins que ha seguit fins a retornar al monestir.

En els primers inventaris que hem presentat apareixen referències a una sagrada forma incorrupta tacada de sang amb la inscripció "XPS". S'havia cregut que datava del segle

X per una tradició popular que la situava en aquell moment, però actualment es considera del segle XIII. Villanueva declarà haver vist entre les joies del monestir una caixeta hexagonal,⁷⁶ que probablement contenia la sagrada forma. Gudiol⁷⁷ afirmà que l'objecte que veu Villanueva podria ser italià del segle XIV. El 1912, Gudiol mateix indicà que la caixeta es conservava a la sagristia, però quan ell la va veure es trobava dipositada a la casa rectoral, tancada en un petit viril.⁷⁸ Allà mateix se li va fer una fotografia l'any 1911,⁷⁹ als peus de la Mare de Déu de Sant Cugat. Bastardes afegí que va ser donada també al Museu Diocesà de Barcelona l'any 1916.⁸⁰ No hem pogut comprovar que avui encara sigui allà per falta d'informacions més concretes.

Un altre tipus de receptacle per a relíquies són les lipsanoteques. Sabem de l'existència de tres de diferents entre els béns del monestir, realitzades en fusta tornejada i policromada, amb inscripcions amb caràcters cúfics. Han estat datades a finals del segle XII o segle XIII i es creu que van ser fetes a Catalunya o en algun centre islàmic de la Península. Van ingressar al Museu Diocesà de Barcelona l'any 1916, tot i que Peray no les mencionà en la

72. GUDIOL, 1912, p. 466.

73. GUDIOL, 1912, p. 462.

74. BASTARDES, 1984.

75. *Catalunya Romànica*, 1984-1998, p. 187.

76. VILLANUEVA, 1851, p. 25.

77. GUDIOL, 1912, p. 468.

78. GUDIOL, 1912, p. 467.

79. Clixé del doctor Parés, 1911. Arxiu Fotogràfic Doctor Parés, caixeta Sant Cugat. Realitzada al Museu Parroquial de Sant Cugat.

80. BASTARDES, 1990, p. 7.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

llista d'objectes procedents de Sant Cugat que van ser dipositades en aquest museu. Peray n'adjuntà una fotografia de 1931 on n'apareixien només dues, una d'elles amb tapa.⁸¹

Avui només es conserva la més gran (6 x 9 x 9 cm) sense la tapa. Podem dir que es van perdre durant el saqueig del museu l'any 1936, van ser robades o destruïdes. Les dues restants es troben en lloc desconegut. La lipsanoteca conservada encara es troba al Museu Diocesà.⁸²

Peces d'indumentària

La gran capa pluvial i l'alba de l'abat Biure són considerades peces de gran excepcionalitat. Amb el temps han guanyat un valor que originalment no tenien per raons més enllà de les estrictament relatives a la peça en si com objecte per a la litúrgia, malgrat el seu mal estat de conservació.

La nit de Nadal de 1350, l'abat Biure es trobava celebrant la Missa del Gall quan un grup de bandolers, amb Berenguer de Saltells al capdavant, l'assassinaren. L'abat duia posada aquesta indumentària en el moment de la seva mort. Per aquest motiu, es poden veure en ambdues peces tant els forats produïts per les

ganivetades com la sang de les ferides que tacà els teixits. D'aquesta manera esdevingueren objectes de culte i passaren a ser considerades relíquies, ja que deuen el seu culte a un succés tràgic, i convertiren així la figura de l'abat en màrtir de la fe cristiana.⁸³

Les dues peces són de finals del segle XIII o inicis del XIV. L'alba és un teixit de lli, mentre que la capa està feta de teixit de lli, sedes i or de Xipre. Sabem que Villanueva ja en féu menció quan li van ser mostrades a sagristia durant la seva visita.⁸⁴ L'any 1877, uns excursionistes les van veure a la sala del costat de la rectoria.⁸⁵ Un altre grup d'excursionistes comentaren l'any 1879 que se'ls havia mostrat en un quartet del corredor que es dirigeix a l'altar del sagrament.⁸⁶ L'any 1888, amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona, la capa de l'abat Biure va rebre la Medalla d'Or en Lliçó d'Arqueologia, segons explica Barraquer. Pels volts de 1902, fou fragmentada, ja fos com a relíquia o per afany de col·leccionisme. Com a resultat d'aquesta fragmentació de la peça, es produí la dispersió dels diversos fragments per diferents museus de tot el món. Barraquer encara en va veure un al monestir, i va indicar que es guardava al primer pis de la sagristia.⁸⁷ També sabem

81. PERAY, 1931, p. 57.

82. Museu Diocesà de Barcelona, Barcelona, 1991 (folis catàleg).

83. Totes les fonts bibliogràfiques consultades fan referència a l'existència d'aquesta peça i afegeixen relats, novel·lats en major o menor mesura, dels fets relacionats amb l'assassinat de l'abat Biure. N'hem fet un resum al més sintètic possible i ajustant-nos al màxim als fets.

84. VILLANUEVA, 1851, p. 35.

85. *Butlletins de l'associació excursionista de Catalunya*, núm. 9: 31/07/1879, p. 150.

86. *Butlletins de l'associació excursionista de Catalunya*, núm. 9: 31/07/1879, p. 150.

87. BARRAQUER, 1906.

que el 1913 un dels fragments arribà a la col·lecció Pascó. L'any següent, el doctor Gudiol comprà al rector de Sant Cugat un altre fragment per al Museu Episcopal de Vic.⁸⁸ L'any 1916, un dels fragments va ingressar al Museu Diocesà de Barcelona: es tractava del fragment més gran que conservava la franja central, la caputxa i la tira per lligar la capa. Va desaparèixer en començar la Guerra Civil, durant el saqueig del museu. Posteriorment, el fragment va tornar a sortir a la llum, ja cap als anys cinquanta, dividit en més de dues parts. Se'n retrobaren dos fragments: un amb una inscripció al Cleveland Museum of Art, que va ser retornat al Museu Diocesà el 1950 i l'altre a The Art Institute of Chicago, retornat el 1954. Un altre fragment restant amb la caputxa i la tira no han estat trobats.⁸⁹ L'any 1952, aquests dos fragments van participar en l'exposició "La seda en la litúrgia", a la Capella de l'Antic Hospital de Santa Creu, amb el número d'inventari 9.⁹⁰

La capa, que va passar pel taller de restauració del Museu del Tèxtil i d'Indumentària el 1985, va participar en l'exposició *Thesaurus*, a Barcelona, l'any 1986.⁹¹ Més tard, va patir una altra restauració al mateix taller l'any 1999.⁹²

Actualment podem trobar fragments de l'alba i la capa pluvial en els

següents museus d'arreu del món: Museu Tèxtil i de la Indumentària i Museu Diocesà a Barcelona; Museu Episcopal de Vic; Museu Lázaro Galdiano i Instituto de Valencia de Don Juan, a Madrid; Musée Royaux d'Art et d'Histoire, a Brusel·les; Rijksmuseum a Amsterdam; Musée Historique del Tissus, a Lió; Victoria and Albert Museum, a Londres; Cooper Hewitt Museum, a Nova York; Museum of Fine Arts, a Boston; Art Institute of Chicago, Cleveland Museum of Art i Detroit Institute for Arts.

ALTRES PECES

El *Calze de Carlemany* és una peça suposadament de caràcter excepcional, ja que tots els visitants del monestir quedaven meravellats en veure-la. Apareix en els inventaris de Barraquer: en queda constància en el de 1805 i, tot i que no apareix en el de 1815, sabem que no es va perdre perquè ell mateix la tornà a fer constar el 1833.⁹³ Altres visitants ja l'havien vist anteriorment, com Villanueva,⁹⁴ però després d'aquest testimonis, ja no en tenim cap notícia. Barraquer creu que va desaparèixer al voltant de 1900. Comenta que els vilatans li van explicar que va ser regalat com agraïment a un noble que donà diners per reparar la llanterna del cimbori.⁹⁵ Avui encara es desconeix on es troba.

88. *Catalunya romànica*, vol. XVIII.

89. *Thesaurus*, 1986, p. 232-235.

90. *Thesaurus*, 1986, p. 233.

91. *Thesaurus*, 1986, p. 232-235.

92. *Catalunya romànica*, vol. XVIII.

93. BARRAQUER, 1906, veure annex.

94. VILLANUEVA, 1851, p. 25.

95. BARRAQUER, 1915, vol. III, p. 123.

EMBLECAT

Revista de l'Associació Catalana d'Estudis d'Emblemàtica. Art i Societat.

Finalment, presentem el cas també especial del *Bàcul de l'abat Clasquerí*. Es tracta d'un fet especial perquè fins ara hem seguit el rastre de les peces des de les primeres notícies que en tenim de començament del segle XIX. En canvi, desconexem la trajectòria d'aquesta peça, precisament perquè no en té. El bàcul va ser trobat l'any 1915 dins l'urna-ossera de l'abat Clasquerí, sobre la qual hi ha una escultura d'un mitrat amb una representació d'aquest bàcul a la mà. Barraquer ja ens anuncià aquesta troballa, i afegí, a més, que al bàcul li falta la vara.⁹⁶

Es tracta d'una talla de fusta daurada i policromada (29 x 15 x 6 cm) de finals del segle XIII, anterior a 1294, any de la mort de l'abat. Martí-Figuerola afegeix que probablement no se'l va posar també amb la vara perquè no deuria cabre dins l'urna.⁹⁷

El bàcul va ingressar al Museu Diocesà de Barcelona l'any 1916 amb el número d'inventari 102. Es va salvar de l'incendi de 1936 i va patir diverses intervencions restauradores que van canviar notable-

ment la forma primitiva de la peça. L'any 1986 va participar de l'exposició *Thesaurus* a Barcelona.⁹⁸ Actualment encara es troba al Museu Diocesà de la ciutat.

Conclusió

Fins aquí arriba l'ordenació de tota la documentació que les fonts ens proporcionen sobre la ubicació original, la trajectòria i el destí de les peces més importants del tresor del monestir de Sant Cugat del Vallès.

Òbviament, molts dels objectes que hem considerat perduts, poden haver resultat destruïts, però també robats en els diversos saqueigs i, a hores d'ara poden trobar-se en col·leccions privades que desconexem o en el mercat d'antiquaris lluny d'aquí. Sigui com sigui, només podem esperar que tornin a sortir a la llum pública per tal de poder continuar refent les línies cronològiques que hem iniciat i que hem hagut d'interrompre en moltes de les peces que hem presentat.

96. BARRAQUER, 1915, vol. III, p. 722.

97. *Thesaurus*, 1986, p. 67.

98. *Thesaurus*, 1986, p. 67.

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

- AINAUD, J.; VERRIÉ, F. P.**, "El retablo del altar mayor del monasterio de San Cugat del Vallés y su historia", *Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona*, vol. I-1, Barcelona, 1941.
- AMBRÓS I MONSONÍS, J.**, *El Monestir de Sant Cugat del Vallès*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar, 1984.
- AULADELL I SERRABOGUNYÀ, J.**, "La Mare de Déu del Monestir de Sant Cugat", *Esbart Sant Cugat*, SCV, 1990.
- BARRAQUER I ROVIRALTA, G.**, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona, Imprenta Fco. J. Altés i Alabart, 1906.
- BARRAQUER I ROVIRALTA, G.**, *Las casas de religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, vol. III, Barcelona, Imprenta Fco. J. Altés i Alabart, 1915.
- BASTARDES I PARERA, R.**, "L'encolpium de Sant Cugat", *Estudis Santcugatencs*, 3 i 4, Sant Cugat del Vallès, SCV, juliol-desembre, 1984.
- BASTARDES I PARERA, R.**, "La Mare de Déu de Sant Cugat", *Estudis Santcugatencs*, SCV, desembre, 1983.
- Butlletí de l'associació excursionista de Catalunya**, Barcelona, núm. 9, 31/07/1879.
- Catalunya Romànica**, vol. XVIII, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1984-1998.
- CORNUDELLA, R.**, "Aine Bru. Retaule de Sant Cugat, Sant guerrer", a ALARCIA, M. À., *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Exposició, Girona, Museu d'Art de Girona, 1998.
- CRISPÍ, M.**, "Més exemples d'italianisme a l'escultura catalana: la Mare de Déu de Sant Medir", *Locus Amoenus*, núm. 1, Barcelona, 1995, p.75-79.
- DALMASES, N. de**, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (aproximació a l'estudi)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1992.
- ESPAÑOL, F.**, *El gòtic català*, Barcelona, Angle Editorial, 2002.
- GUDIOL I CUNILL, J.**, "San Cucufate", *Museum*, vol. II, Barcelona, 1912, p. 463-466.
- GUDIOL, J.**, *La pintura Mig-aval catalana II*, Barcelona, 1929.
- L'Excursionista**, Barcelona, Butlletí 17, 31/03/1878.
- Memòries de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques**, Barcelona, vol. I, 21/10/1877.
- MARTÍ I BONET, J. M.**, "Arqueta relicari de Sant Cugat", *Barcelona metròpolis mediterrània*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1985, núm. 29 (gen./feb.1996), p. 90-91.
- MOXÓ I DE FRANCOLÍ, B. de**, *Memorias históricas del Real Monasterio de San Cucufate del Vallés*, Barcelona, 1790.
- Museu Diocesà de Barcelona**, Catàleg, Barcelona, Museu Diocesà, 1991, folis.
- PERAY y MARCH, J.**, *San Cugat del Vallés. Su descripción y su historia*, Barcelona, Imprenta de la Casa de la Caridad, 1931.
- PIFERRER, P.**, *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, vol. II, Barcelona, 1839.
- Thesaurus. Estudis. L'art als bisbats de Catalunya. 1000/1800**, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1986, núm. 114.
- VILLANUEVA I ASTENGO, J.**, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. XIX, Madrid, 1851.
- VIVÓ I GILI, P.**, *L'església del monestir de Sant Cugat*, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2006.
- ZAMORA, F. de**, "Diario de los viajes hechos en Cataluña": *seguir de la resposta del corregiment de Barcelona al seu qüestionari feta per Josep Albert Navarro-Mas i Marquet / de Francisco de Zamora*, a cura de Ramon Boixareu, Barcelona, Curial, 1973.